KÖNYVBEMUTATÓ

„Dunának, Oltnak egy a hangja"A bartóki modell és a közművelődés.

Tudományos tanácskozás Budapest, 2006. május 24. (MMIKL 2007.)

A tanácskozáson a határon túli civil egyesületek, magyar folklórközpontok vezetői vettek részt. A konferencia anyagát a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus 2007-ben jelentette meg.[1]

A kötet bevezetőjében **Halász Péter** olyan kevéssé ismert idézeteket említ Bartók Béla és Kodály Zoltán több évtizede megjelent írásaiból, amelyek ma is aktuálisak és elgondolkodtatóak:

Bartók Béla álma „ha minden ország, minden országrész, minden megye, minden falu valami tősgyökerest, eltérőt tudna produkálni". **Kodály Zoltán** már arra figyelmeztet, hogy „Túl sok tősgyökerest, eltérőt egyik megyénkben sem remélhetünk, mert viruló népdalaink természete a vándorlás, a cserélődés; magyar nyelvterületen a népdalhatások összemosódnak".

Bartók az álmok megvalósítására 3 alternatívát ajánl:

- fel kell gyűjteni, s tökéletesen meg kell ismerni a folklór és a népművészet tárgyi és szellemi világát;
- e gyűjtemény alapján kerülhet sor egy-egy folklórjelenség, népművészeti tárgy alkotó jellegű, a mai igényeknek megfelelő átdolgozására;
- más önálló szellemi vagy tárgyi alkotás létrehozása, amelynek formatisztasága, művészi értéke éppen olyan tökéletes, mint egy népdalé.

Erre, a Kodály Zoltán tanításával kiegészült bartóki modellre épül fel az európai közművelődésben páratlan hazai irányzat, a Gyöngyösbokréta-mozgalom, az 1970-es évektől pedig a táncházmozgalom, a „Röpülj páva" körök, a hagyományőrző falusi együttesek, a kézműves körök, a népi tárgyalkotók, a táborok tevékenysége.

Kodály és munkatársai voltak azok, akiknek a figyelme a szlovák, a román, a szláv, a bolgár és a cigány néptánc és népzene felé fordult, s vizsgálták az európai kultúrákkal való érintkezés határait, feltárták az egyházi népének - imádság gazdag, eladdig ismeretlen világát. A két nagy géniusz útmutatásai napi figyelmünkre méltóak: helyes gondolkodásra, cselekvésre terelhetnek minden alkotót és közösséget, sőt az egész magyar nemzetet is.

A konferencia címadó előadását Andrásfalvy Bertalan professzor (Hosszúhetény) tartotta. Expozéjában elsőként ő is Kodályt idézi, s hivatkozik Kodály és Lajtha László széki muzsikával kapcsolatos felfedezésére, amelynek következtében az anyag a Magyar Rádió gramofonlemezeire került, s ennek révén indulhatott el egy későbbi sorozat is.

Andrásfalvy a kultúra széles rétegeiben rejlő összefüggéseket vázolta föl hallgatóinak, hivatkozva az antropológia megállapításaira is. Az emberi szükségletek kielégítését történetileg kialakult eszközök és módszerek összessége szolgálja, ezért a népművészetet is komplexen kell vizsgálni: az embert, a társadalmat, a természeti környezetet, a gazdasági hátteret, a vallás szerepét stb. Hogyan nevelődik - nevelődött bele a gyermek a csecsemőkortól az őt körülvevő világba, hogyan segítették egészséges testi - lelki - szociális fejlődését a szokások, az íratlan törvények, a magatartásmodellek, a népművészet: a folklór sokszínű tárháza, a tárgyak művészete, amelyek ízlését fejlesztették, esztétikai érzékenységét növelték? Hogyan a játékok, amelyeket önmaga készített, a játékok, amelyeket társaival közösen játszott? A dunántúli régiókból vett példák sokaságával érvel: mi mindent tudott adni a paraszti társadalom az utódainak, s amiből mára sok a veszteségünk, mert értékítéletünk időről időre tévesnek bizonyult.

Andrásfalvy Bertalan szenvedélyes hittel hiszi, hogy ebben a technicizálódott - elidegenedett, érzéketlen világban a társadalom minden rétegének, minden embernek szüksége van arra, hogy hagyományaink népi - nemzeti tárházából merítsen! Nemcsak társadalmi beágyazódásunk érdekében, de magyarságunk megmaradásának érdekében is a globalizálódó világban, Európában. Mondandója összecseng Bartók és Kodály hitvallásával.

A meghívott vendégek közül elsőként **Göncz László**, az alsólendvai Magyar Nemzeti Művelődési Intézet igazgatója szólalt meg. **A hagyományápolás letéteményesei a művelődési egyesületek** címmel tartott előadást. Tudatosan a Nyugat-Dunántúlról, s nemcsak **Muravidékről** beszélt. A magas népi kultúrát – amely magában foglalja az Őrség, Göcsej és Hetés kultúráját is –, a már Trianon előtt kialakult erőteljes **„hungarusz"** tudat tartotta ébren.

1975-ben, Muravidéken létrejött az első magyar érdekvédelmi szervezet, amelynek elsődleges célja a magyar népművészeti hagyományok megőrzése volt. Akkor alakult meg az **alsólendvai magyar intézet** is. Ma már több tucat magyar egyesület működik.

A hagyományőrző csoportok közül a legjelentősebbek a **népdalkörök**, amelyeknek a munkáját nagyban segítették Horváth Károly és Vajda József gyűjtései. A kiveszőben lévő textilkultúra gyűjtésében, továbbéltetésében nagy szerepe volt dr. Kerecsényi Editnek, a nagykanizsai múzeum igazgatójának. Napjainkban szaporodik a hímzőszakkörök száma. Több tájházat hoztak létre. A legjelentősebbek a kapornoki és a dobronaki. A fazekasság most kezd éledezni. Népszokásaikat filmeken, népdalaikat CD-n rögzítették. Két évtized alatt 200 magyar könyvet jelentettek meg, amelyek egyharmada hagyományaikkal foglalkozik. Göncz László fontosnak tartaná a hagyományőrzés szempontjából, ha a hasonló határon túli szervezetekkel intenzívebb lenne a kapcsolatuk.

Raj Rozália, a szabadkai Vajdasági Magyar Folklórközpont vezetője **A magyar néphagyomány továbbéltetésének lehetőségéről** tartott előadást. Mondandójának magvát a témával kapcsolatban megjelent újságcikkek, rendezvények, pályázati felhívások inspirálták.

Féltő szeretettel, elhivatottsággal bírálja azokat a szerteágazó jelenségeket, csoportokat, köröket, amelyek népi kultúrájuk

[1] Szerk. és a bevezetőt írta: Halász Péter.

továbbélésének lehetőségét nem megfelelően értékelik, rosszul kommunikálják, tévesen képviselik.

Előadásából kitűnik, hogy véleménye a Vajdasági Magyar Folklórközpont munkájára is vonatkozik. Ám mindaz, amit mond, a népi kultúra iránti tiszteletet, az annak fontosságába vetett hitet tükrözi! A téves jelenségek számtalan példáját említi, amelyeket ezért nem is tart követésre alkalmasnak. A múltbeli paraszti társadalom meghatározó elemei mára a kisebbségi magyar népi kultúra jelenségeivé váltak.

Hogy miket tart hibának? Például: miért hímeznek az óvodás gyerekek tojást, mikor az a felnőttek feladata volt? Az anyák ajándékozták húsvétkor gyermekeiknek. Ugyanígy helyteleníti az óvodások farsangi játékait, jelmezeit s az azokkal való versenyeztetést, miközben azok az eladó sorba került lányok szokásai közé tartoztak. Vagy: miért tartanak néptáncmulatságokat advent és nagyböjt idején? Vagy: miért csapkodják a „kisöregek" a lábukat a táncszínpadon játék helyett?! Miért viselnek a hagyományőrző együttesek nagymamái a színpadon díszes öltözetet, amelyek nem illetik meg őket? A választ az érintettek adják: most „színpadon vannak". Az előadó még számos példát sorolt föl.

Ezek után a tárgyalkotó népművészeti mozgalomról, annak eredményeiről, pozitív hozzáállásukról szólt. (Bár - főleg az óvodáskorúaknál - itt is talál negatív jelenségeket.)

A legszínvonalasabbaknak a hímző-textil műfajban elért eredményeiket tartja. Itt is, mint minden ágazatban, a gyűjtést, a szakirodalomban való jártasságot, s kellő alázatot tartja fontosnak a továbbélés céljainak eléréséhez.

Számtalan hímzőtanfolyamot, konferenciát szerveztek, a magyarországi kapcsolatok következtében jelentős számú, jól működő falusi - városi hímzőcsoport alakult. Munkáik színvonalát bizonyítja a 2005-ben megrendezett Országos Népművészeti Kiállítás Gránátalma elnevezésű fődíja. Az a tény, hogy az újvidéki Guzsalyas leánykórus elnyerte A Népművészet Ifjú Mestere címet, azt a helyes utat jelzi, amelyen a többi csoportnak, foglalkozásnak is haladnia kellene. Rendszeresen végeznek gyűjtéseket, szerveznek alkotótáborokat, konferenciákat. Folyamatos kapcsolatuk van az anyaországi népművészeti egyesületekkel, azok akcióiban részt vesznek. Doroszlói tájházukban gyermek alkotótáborokat rendeznek.

Kiemelkedő, példa értékű eredményeik vannak. (Raj Rozália talán túl szigorú önmagukhoz, s egy kicsit maximalista!)

Haszmann Pál és Haszmann József a Romániai Magyar Népművészek Egyesületének tiszteletbeli elnökei Alsócsernátonból. Országos szervezetnek nevezik magukat, beleértve az egész romániai magyar népművészetet, annak szervezését, támogatását.

„Mi az az értékrend, amit hagyományként tovább kell vinni?" – teszi fel első kérdését.

Azt kell megmutassa, hogy milyen ősi gyökerekből táplálkozik az a mintaanyag, amit ráfarag, ráhímez a kapu felületére. „Milyen üzenetet hordoz, kinek üzen?"

Az emléktárgyak, szerelmi ajándékok, mint pl.: sulykoló vagy guzsalyrúd, vászonmerevítő üzenetei lehetnek termékenység, vagy fallikus szimbólum: a sulykoló nyele! Kiemelt hangsúlyt kapnak a szimbólumok, legtöbbet a székelykapuról beszél, mint a Székelyföld jelképéről, aminek látványa a kapu szerkezete, a rajta lévő díszítmények, faragások olyan örökségek, amiknek nemcsak szimbolikájuk őrzendő meg tájanként, de mindaz az üzenet, amit a világ felé közvetítenek.

A fafaragásnak is szigorú szabályai vannak, amiket tiszteletbe kell tartani, hiszen róluk nemcsak tájjelleg olvasható le, de az elhunytról sok mindent megtudhat az idegen is. Pl.: nemét, életkorát, társadalmi hovatartozását, jelképei üzennek.

A szövetség életéről elmondja, hogy ma már mindenütt jelen vannak. Kiállításokon, alkotótáborokban, amik céljaik eléréséhez szükségesek! Sok éves munka hozhat kellő sikert. A régi magyar „népfőiskolai" modellt nagyra értékeli.

Megélhetési esélyeket nem igen lát, azaz kevés alkotónak sikerül! Támogatás alig, vagy egyáltalán nincs alkotóműhelyüknek, táboruknak! Március végétől október végéig folyik műhelymunka, ahol havonta 550-600 fiatal fordul meg. S ez a legnagyobb öröm, siker! Bútorfestés, fazekasság, szövés stb. szerepel a hagyomány gyűjtésében, továbbadásában. A szakirodalom tanulmányozására nagy gondot fordítanak! 30 éves munkájuk-tevékenységük jól ismert, nemcsak a magyar nyelvterületen, de külföldön is.

Vándorgyűléseken, konferenciákon beszélik meg távlati terveiket. Bíznak abban, hogy uniós támogatást kaphatnak.

Szatmári Ferenc a Romániai Magyar Népművészeti Szövetség elnöke Csíkszeredából. Mondandóját rendszerbe foglalva adja elő. Valószínű, előre leírt szöveg, ellentétben a Hauszmannékétól.

A tárgyi népművészet az erdélyi magyar közművelődésben

Erdély nemzettudatát, kulturális, szellemi hazának az összmagyarságot tartja! Nyelvek, kultúrák találkozásának és egymásra hatásának helyéül határozza meg Erdélyt, majd rátér Erdély és Moldva kultúrájának, történelmi értékeinek felsorolásához.

Mátyás király és az erdélyi fejedelmek teremtette kollégiumok, udvarházak, pl.: Lorántffy Zsuzsanna folytatta tevékenységekre, ami a nyugati kultúra legkeletibb határa.

Az erdélyi népművészetet a nemzeti kultúra legfontosabb összetevőjének tartja, ami sajnálatosan jelentőségéhez képest mostoha sorsra ítéltetett! Hangsúlyozza itt is, hogy minden magyar népi alkotás közös kincsünk is.

A szövetség szellemi elődjeként említi Gyarmathy Zsigánét, majd Bandi Dezső Marosvásárhely – festőművész – munkásságát méltatja, aki 1963-tól 170 alkotási kört irányított, több mint ezer taggal. Varga Károly pedig 1968-ban Csíkszeredában művészeti népiskolát alakított, ahol ma félezernyi népi faragó tanult!

Dr. Kós Károly érdemérmet osztanak.

A Romániai Magyar Népművészeti Szövetség 1995-ben alakult 89 taggal Alsócsernátonban. Magába foglalja a székelyudvarhelyi, csíkszeredai, kalotaszegi, alsócsernátoni egyletet.

Népművészet és közművelődés Kiállítások szervezése, ami közül a legjelentősebb Csíkszeredában a Székely Múzeum.

Saját díjazási rendszer 109 alkotó zsűriztetett tárgyaiból 20 alkotó „Alkotó Mester" címet kapott. Idős adatközlők „Erdélyi Népművészet Mestere" címet.

Közművelődés címszó alatt említi az „Erdélyi Magyar Népművészeti Tanácsot, aminek tiszteletbeli elnöke Kallós Zoltán.

Érdekvédelem. Székelyföld kitörési pontjának a kultúrát tekinti. Sajnos csak 5% a főfoglalkozású népművész, aki a szervezeti élet része.

Működés és támogatás. Bázishiányban szenvednek, alkotóházaik nincsenek, sem táborhelyük. Jó jel, hogy pályázni lehet

helyi és megyei tanácsoknál rendezvényeikre. Szerteágazó, de folyamatos munka folyik.

Vágyak, célok, remények: Csiksomlyói búcsú utáni napon akarják megszervezni az „Erdélyi Magyar Népművészet Ünnepét" minden műfaj jelenlétével. A magyarországi kulturális intézmények, s a Népművészeti Egyesületek Szövetségével még szorosabb kapcsolatra, együttműködésre.

Huszár László A Csemadok Közművelődési Intézet igazgatója, Dunaszerdahely. A Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség – Csemadok – 1949-ben alakult, s a 60-as évek elejére behálózta az ország magyarlakta területeit. Elsősorban rendezvényekre koncentráltak. Az állami támogatásban részesülő Szövetség szerkezeti felépítését taglalja.

Változás 1989, amikor sorra alakultak a magyar civil szervezetek. De 1994-ben a meciari korban az állami támogatás megszűnt, s 1995-ben a területi választmányok területi jogot kaptak, önállósodtak! Újabb változás 1998, amikor rendezvénycentrikus pályázatok támogatást kaptak, főleg az országos fesztiválok! 1999 óta bábos és drámapedagógus képzés indult.

A népzenei mozgalom 1968 „Tavaszi szél" népzenei verseny, s 1986-ig a nyári néprajzi szeminárium, gyűjtőtábor. 1988-ban népzenei adattárat Ág Tibor készítette. 1993 népzenei Munkaközösség, 2001 Nemzetközi Népzenei Konferencia az MTA Zenetudományi Intézet együttműködésével. 2002 új ingatlan Dunaszerdahelyen létrejött.

A Csemadok Művelődési Intézet, aminek szerkezeti felépítését közli. Így újra lehetőség van visszatérni a régi jól működő szervezeti-szakmai munkához.

Szabó Tibor az Eszenyi Ritmus Néptánc Együttes vezetője a Micpan Hagyományőrző Együttes elnöke, Ungvár.

Ő maga agrármérnök, aki 17 évvel ezelőtt táncegyüttest alakított a magyar kultúra ápolásáért. Önmaguktól gyűjteni kezdtek. 1997-ben „Kiváló Népi Együttes" címet kaptak. Ezek után kereste meg őket az „Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség" vezetősége. Szakembert keveset talált. Sajnálja, hogy Pál Lajos Tiszapéterfalváról hazánkba költözött. A kiváló szakember szívesen segített a nagypaládi Kosztja? Margittal együtt. Közben a Művészeti Szakbizottság vezetője lett a Szövetségnek. Fájlalja, hogy sok fiatal-tehetséges táncos zenész Magyarországra költözik. Anyagi hátterük nincs, bár kapott egy termet, pénzt nem. Ugyanúgy, munka a többi népi együttes.

A közművelődés állami intézményként működik. A magyar kisebbségnek nincs önálló kulturális szervezete, se intézménye. Alapjuk az Ungvári Közművelődési Szakközépiskola, ahol magyar nyelven is tanulnak a diákok. 8 osztály után felvételizhetnek néptánc, népzene, ének vagy rendezői szakra. Pénz híján ezeket sem tudják otthon tartani!! A beregszászi, nagyszőlősi és ungvári járásban él a legtöbb magyar. Ezekben 3 táncegyüttes van. elvárnák, hogy ők is kapjanak az anyaországtól CD- és könyvtámogatást!!

Sok helyen ukrán vagy orosz zenetanárok tanítják a magyar népzenét, akik a magyar zenekari felállást, hangszereket sem ismerik. Viseletkultúra is csak Nagydobronyban maradt fenn! 1989 óta 11 Magyar Folklórfesztivált rendeztek, de többre már nem vállalkoznak.

Szükség lenne szakemberek segítségére, élő népzene híján táncházakat sem tudnak tartani. Pedig óvodáskortól szeretnék a gyerekeket népijátékra-táncra tanítani.

A konferencia külföldi-határon túli magyar egyesületek, szövetségek vezetői őszintén tárták fel eredményüket, nehézségüket, mondták el vágyaikat, távlati elképzeléseiket.

Vallomásaikból kitűnik, hogy mennyire fontos az egymás közötti párbeszéd, amire egy-egy konferencia is lehetőségeket ad! Ahány küldött, annyi elképzelés! Vannak, akik a népi kultúra egyes jelenségeire kiemelt figyelmet fordítanak, pl.: a jelképekre, szimbolikára. Mások maximalisták önmagukkal szemben is, így irreálissá válhatnak törekvéseik! Mindnyájan megszállottan teszik a dolgukat erőn felül, támogatás nélkül elhagyatottságban is. Hisznek a népi-nemzeti kultúra megtartó erejében – művészi értékében, ami identitástudatukat is táplálja! Az olvasóját e kis kötetnek elgondolkodtatja, vajon nekünk van ilyen hitünk, elkötelezettségünk?

Hiányzik a kötetből, s talán a konferenciáról is a vélemények ütköztetése. A vita, ami termékenyítően hathatott volna! Hiányoztak a magyar képzőművészeti civil szervezetek jelenlétei, kiknek segítségével - hozzászólásaival intenzívebb kapcsolatokra is lehetőséget adott volna ez a fontos együttlét.

Szükség van további rendszeres eszmecserére, hogy többet, intenzívebben tudjunk segíteni, s magunk pedig az ők áldozatos munkájából erőt meríteni!
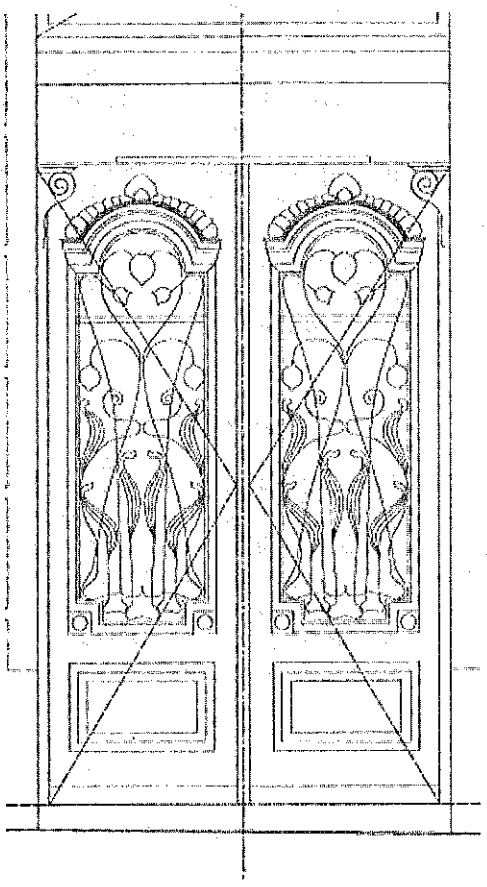
Borbély Jolán